

ДЕТЕРМИНАНТИ НА УПОТРЕБАТА НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА СРЕД УЧЕНИЦИТЕ ОТ 7-9 КЛАС В ДОБРИЧ И КАВАРНА – СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ

Цветелина Търпоманова¹, Росица Стефанова²

¹УС „Инспектор по общественото здраве“, Медицински колеж – Варна,
Медицински университет – Варна

²Отдел „Държавен здравен контрол“, РЗИ, Добрич

DETERMINANTS OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCE ABUSE AMONG STUDENTS FROM 7TH TO 9TH GRADE IN KAVARNA AND DOBRICH – A COMPARATIVE STUDY

Tsvetelina Tarpomanova¹, Rosica Stefanova²

¹ES „Public Health Inspector“, Medical College, Medical University – Varna

²State Health Control Department, Regional Health Inspectorate – Dobrich

РЕЗЮМЕ

Доказано е, че колкото в по-млада възраст детето посегне към психоактивните вещества, толкова вероятността да развие тежка зависимост е по-голяма.

Целта на това изследване е да се анализират основните причини за употреба на вещества в тази възрастова група и да се диференцират условията, благоприятстващи употребата. Проучването е проведено в две средни училища в градовете Добрич и Каварна. Класовете в училищата са произволно избрани, като всички ученици в класовете участват в проучването.

Като основна причина за експериментална употреба на психоактивните вещества анкетираните са посочили „от любопитство“ – 65,3% - Каварна, и 55% - Добрич. Голяма част от учениците живеят в семейства, където родителите им употребяват психоактивни вещества – в 45% от семействата на анкетираните ученици в Добрич и 58 % от Каварна. Процентът на приятели, използващи психоактивни вещества – в Добрич: 54% от приятелите употребяват тютюневи изделия, 42% употребяват алкохол и 39% употребяват наркотични вещества; в Каварна: 57% употребяват тютюневи изделия, 56% алкохол и 30% наркотични вещества. Алкохолът и цигарите са най-масово употребявани психоактивни вещества сред учениците и в същото време най-достъпни. Повече от 60% от анкетираните

ABSTRACT

It has been proven that the younger an individual starts using psychoactive substances, the greater possibility of becoming an addict later on.

The aim of the current study is to analyze the main factors that are contributing to the greater abuse of these substances at such age, as well as to differentiate the conditions that contribute to the problem. Research was done in two high schools in Dobrich and Kavarna. The groups of students were randomly chosen, with every single one of the students from the chosen groups participating in the study.

The main reason for the experimental use of psychoactive substances is out of curiosity- 65.3% in Kavarna and 55% in Dobrich. A high percentage of students live in families where the parents took psychoactive substances - 45% of the surveyed ones in Dobrich and 58% from those in Kavarna. The percentage of students with friends taking psychoactive substances in Dobrich was as follows: 54% had friends who smoked cigarettes, 42% had friends consuming alcohol and 39% took narcotics. In Kavarna the distribution was as follows: 57% smoked cigarettes, 56% consumed alcohol, and 30% took narcotics. Alcohol and cigarettes are massively used by students and are with the easiest access at the same time. More than 60% of the surveyed students said that they buy them in stores.

Keywords: use of psychoactive ingredients, experimental use, problematic use

ните споделят, че се снабдяват с тях от търговската мрежа.

Ключови думи: *употреба на психоактивни вещества, експериментална употреба, проблемна употреба*

ВЪВЕДЕНИЕ

Доказано е, че колкото в по-млада възраст детето посегне към психоактивните вещества, толкова вероятността да развие тежка зависимост е по-голяма. Към психоактивните вещества се отнасят не само наркотиците, но и т.нар. легални дроги – алкохол и цигари, които най-масово се употребяват в ученическа възраст. България е на едно от първите места по този показател сред европейските страни.

Според проучвания, направени през 2013-2014 г. сред близо 5 хиляди ученици от 5, 7 и 9 клас по съвместен проект на СЗО, УНИЦЕФ, БАН и Научен център „Психология и здраве“ представят данни, българските ученици са на първо място в класацията по употреба на бира. Поне веднъж седмично 16% от 13-годишните момчета и 9% от момичетата на тази възраст, както и 27% от 15-годишните момчета и 12% от момичетата пият бира. В същата възрастова група 23% от учениците са опитвали канабис (9).

През 2008 г. в София бе представено Международно сравнително проучване сред учениците „Изследване на живота и условията на живот на младите хора в Европа“, част от международна програма „Младежта в Европа“ в рамките на проекта „Европейски градове срещу наркотиците“ (8). В София са обхванати 2814 ученици на възраст 15-16 години от 80 училища. Изводите са, че учениците от София (измежду участниците в 9 големи европейски града) са на първо място по признака „напиване поне веднъж през последните 30 дни“, на второ място по признака „ежедневно пушене на тютюн“ (32,6%) и на второ място по употреба на канабис поне веднъж в живота (27,3%). Учениците споделят, че много рядко прекарват свободното си време с родителите си (23,9%) през работните дни и (17,2%) през почивните дни – по този признак учениците от София са на първо място (8).

Резултатите от Глобалното проучване на тютюнопушенето сред младите хора (Global Youth Tobacco Survey – GYTS) през 2008 г., сочат, че правилите опити да пушат са 58,8%, като 56,1% са момчета и 61,3% - момичета в ученическа възраст.

Данните показват, че на пасивно тютюнопушене у дома са изложени 71,9% от 13-15-годишните деца. Пушат 45,7% от бащите и 39,0% от майките (1).

Във Варна са проведени представителни проучвания за употреба на незаконни наркотици, обхващащи в различни периоди ученици от 8-12 клас (4,7,12). Причините, които анкетираните посочват за първата употреба, са: от любопитство – над 40%; за удоволствие – около 30 %; от скука; за да се откъснат от реалността; защото се чувстват самотни – по около 4%.

Подобни са резултатите от проучвания в Кърджали и в Габрово (2009-2011 г.) – най-често споделяните причини за употребата на психоактивни вещества са любопитство – 43,6%; скука; да се харесам на приятели и др. (2,3).

Проучвания, направени в Добрич, Силистра, Русе, Разград (2016-2017 г.), потвърждават основните причини за употреба – любопитство, скука, стремеж да се харесат на приятелите и др. (5,6,10,11).

Не трябва да се забравя и фактът, че алкохолът и цигарите са изключително достъпни за учащите, независимо от забраните за продажба на тези продукти на лица под 18-г. възраст. Самите ученици споделят, че могат да си ги набавят от почти всеки магазин.

Целта на това изследване е да се анализират основните причини за употреба на вещества в тази възрастова група и да се диференцират условията, благоприятстващи употребата.

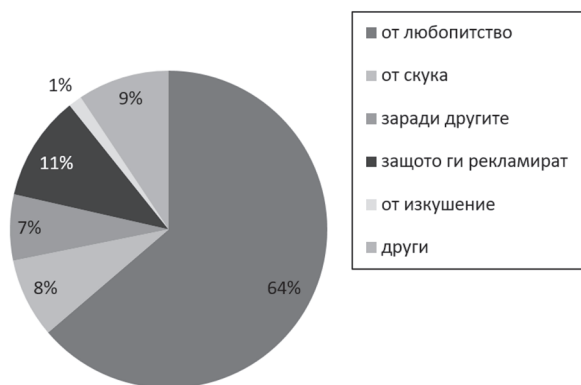
МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Проучването е проведено в две средни училища в градовете Добрич и Каварна, в периода март-април 2017 г. Класовете в училищата са произволно избрани, като всички ученици в класовете участват в проучването – общо 198. Разработена е анкетна карта, включваща 19 въпроса, като в нея са засегнати четири основни групи въпроси относно употребата на вещества, причини и благоприятстващи фактори и превантивна дейност. Данните са обработени статистически чрез SPSS v. 15.0, като са използвани описа-

телни показатели за количествени и качествени променливи и са представени в табличен и графичен вид.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

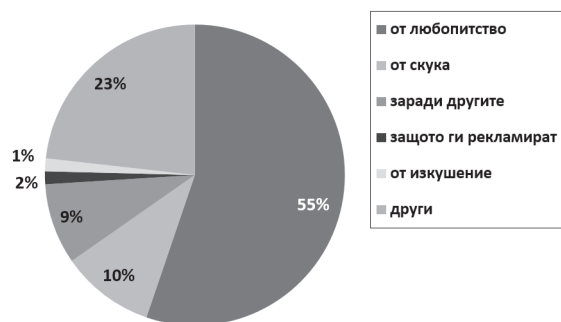
Водещите причини за употреба на психоактивни вещества от учениците в Каварна са както следва: 65,3% от анкетираните са отговорили „от любопитство“; 8,3% - „от скука“; 6,9% - „за да бъде приет от другите“; 11,1% - „не успях да се преборя с изкушението“; 1,4% - „защото ги рекламират“ и 9,6% са изтъкнали други причини, които не са конкретизирали. При този въпрос почти няма разлика между отговорите на момичетата и момчетата, както и в отговорите на анкетираните от различните възрастови групи (Фиг. 1).

Фиг. 1. Причина за първата употреба на психоактивни вещества сред учениците в Каварна

Процентното разпределение на отговорите на този въпрос от анкетираните ученици в Добрич е следното: 55% са отговорили „от любопитство“; 10% - „от скука“; 9% - „за да бъде приет от другите“; 1% - „не успях да се преборя с изкушението“; 2% - защото ги рекламират; 23% са изтъкнали други причини.

Семейството и приятелите са важен моделащ фактор за поведението на младите хора.

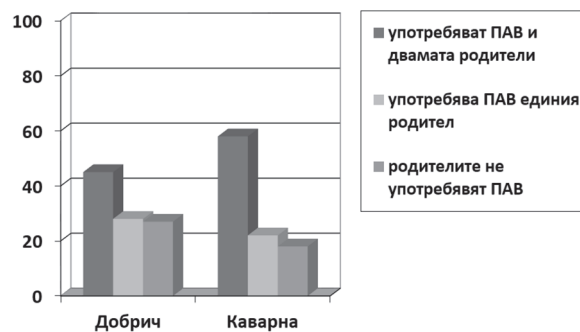
Фиг. 2. Причина за първата употреба на психоактивни вещества сред учениците в Добрич

Както положителните, така и отрицателните родителски модели са пример за подражание от страна на децата. На въпроса „Родителите Ви използват ли психоактивни вещества? (цигари, алкохол, наркотични вещества)“ с възможност за повече от един отговор, се получи следното разпределение: в Добрич 53% от майките и 52% от бащите на анкетираните деца употребяват цигари, 34% от майките и 37% от бащите употребяват алкохол, 35% от майките и 22% от бащите са непушачи и не употребяват алкохол.

Аналогични са отговорите на анкетираните и в Каварна – 46% от майките и 46% от бащите употребяват цигари, 27% от майките и 43% от бащите употребяват алкохол, 20% от майките и 15% от бащите не употребяват цигари и алкохол. Учениците и от двата града не споделят родителите им да използват наркотични вещества.

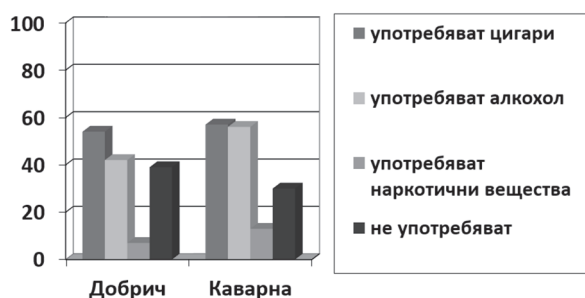
В Добрич 45% от учениците живеят в семейства, в които и двамата родители употребяват цигари и алкохол, 28% - в семейства, в които единият родител употребява. Родителите на 27% не употребяват никакви психоактивни вещества.

В Каварна – в 58% от семействата и двамата родители употребяват цигари и алкохол, в 22% - употребява само единият родител и в 20% от семействата родителите не употребяват психоактивни вещества.

Фиг. 3. Употреба на психоактивни вещества в семействата на учениците

Приятелският кръг също има изключително важна роля при формирането на младата личност. На въпроса „Приятелите Ви използват ли психоактивни вещества?“ 57% от анкетираните ученици в Каварна и 54% от анкетираните ученици в Добрич отговарят, че приятелите им употребяват тютюнени изделия (цигари); 56% от учениците в Каварна и 42% от учениците в Добрич споделят, че приятелите им употребяват алкохол; 13% от учениците в Каварна и 7% от учениците в Добрич споделят, че приятелите им употребяват наркотични вещества; 30% от ученици-

Фиг. 4. Употреба на психоактивни вещества сред приятели на учениците

те в Каварна и 39% от анкетираните ученици в Добрич споделят, че приятелите им не употребяват психоактивни вещества.

Достъпността на алкохола, цигарите и дори наркотиците е фактор, който също трябва да се вземе под внимание като благоприятстващ употребата на тези вещества в ученическа възраст. На въпроса „Как се снабдявате с цигари?“ 51% от учениците в Добрич и 62,7% от запитаните ученици в Каварна отговарят „от търговски обект“; 24,4% от анкетираните ученици в Добрич и 32,5% от анкетираните в Каварна са отговорили, че се снабдяват с цигари от приятели и 13,7% от учениците в Добрич и 4,6% от учениците в Каварна си купуват цигари чрез някой друг.

На въпроса „Как се снабдявате с алкохол?“ 57,3% от учениците в Добрич и 71,1% от анкетираните в Каварна отговарят „търговски обект“; 30% от запитаните в Добрич и 28,9% от запитаните в Каварна отговарят „от приятели“; 6,5% от учениците в Добрич си осигуряват алкохол чрез някой, а учениците от Каварна не споделят за други начини на снабдяване.

На въпроса „Как се снабдяват с наркотични вещества“ 50% от употребяващите ученици в Добрич споделят, че се снабдяват от приятели, 20% - чрез някой друг, 20% - от дилъри и 10% - по друг начин. Учениците в Каварна отговарят съответ-

но – 67% „от приятели“, 16% - „купувам ги чрез някой друг“ и 16% - от дилъри. Няма статистически значими разлики между отговорите на момчетата и момчетата, както и в отговорите на учениците от различните възрастови групи – 7, 8 или 9-и клас (Табл. 1).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Двете основни причини за първа употреба на психоактивно вещество сред анкетираните както в Добрич, така и в Каварна, са любопитството и нагласата за моментна емоционална промяна, като последната е мотивирана от желанието за удоволствие, породена от натиск или просто от скука.

По отношение на ролята на семейството – показателно е, че едва 20% от анкетираните ученици в Каварна и 27% от анкетираните ученици в Добрич живеят в семейства, където родителите им не употребяват тютюневи изделия и алкохол. Този факт безспорно се отразява и на високия процент на употреба сред подрастващите. Много по-малък е процентът на учениците, които употребяват психоактивни вещества, но живеят в семейства, в които родителите им не употребяват такива. Това са 14% за Каварна и 15,3% за Добрич. При тях решаващ фактор се оказват приятелите.

Ролята на приятелите в повечето случаи е водеща. Само 30% от учениците в Каварна и 39% от анкетираните ученици в Добрич споделят, че приятелите им не употребяват психоактивни вещества. Най-масово в тези среди се употребяват алкохол и цигари.

Другият фактор, благоприятстващ масовата употреба на психоактивните вещества, е лесната им достъпност. Търговските обекти предоставят безпрепятствено алкохол на 57,3% от запитаните ученици в Добрич и на 71,1% от запитаните уче-

Табл. 1. Начин на снабдяване на учениците с психоактивни вещества

Град	Начин на снабдяване на учениците с психоактивни вещества % (95%CI)									
	Цигари			Алкохол			Наркотични вещества			
	магазин	приятели	чрез някой друг	магазин	приятели	чрез някой друг	приятели	чрез някой друг	от дилъри	други
Добрич	51% (46-56)	22,4% (17,4-27,4)	13,7% (8,7-18,7)	57,3% (52,3-62,3)	30% (25-35)	6,5% (1,5-11,5)	50% (45-55)	20% (15-25)	20% (15-25)	10% (5-15)
Каварна	62,7% (57,7-67,7)	32,5% (27,5-37,5)	4,6% (0-9,6)	71,1% (65,1-75,1)	28,9% (23,9-33,9)	-	67% (62-72)	16% (11-21)	16% (11-21)	-

ници в Каварна; предоставят тютюневи изделия въпреки забраната за продажба на цигари на малолетни на 51% от учениците в Добрич и 62,7% на учениците от Каварна.

Достъпността и лекотата при снабдяване с психоактивни вещества, наред с поведенческите модели на родителите и приятелите, са фактори, които се оказват решаващи при моделиране на вредно поведение сред младите хора. Тези изводи следва да повишат бдителността на родители, учители, медицински работници, контролни органи, правителствени структури и неправителствени организации, работещи в сферата на опазването на детското и обществено здраве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глобално проучване на тютюнопушене сред младите хора 2005 г., ncphr.government.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=1186&: global-youth- tobacco-survey&cafig=868&itemid=519&lang=bg
2. Изследване на учениците в гр. Габрово – 2011 г., НЦН, НФЦ, www.nfp-drugs.bg/bg?itupe=174
3. Изследване на учениците в гр. Кържали 2009 г., НЦН, НФЦ, www.nfp-drugs.bg/bg?itupe=174&info=2334
4. Коева Св., Станчев Б., Социологично проучване ученици и психоактивни вещества, Варна 2006 г., Информационен бюлетин на Превантивно информационен център по наркотичните вещества, 2007 г., Стено, Варна
5. Нагласи и употреба на психоактивни вещества сред учениците в гимназиален курс на обучение (9-12 клас) в училищата на територията на град Добрич., НФЦ, 2017, http://www.anketi.info/images/folder/report_dobrich_2017.pdf
6. Нагласи и употреба на психоактивни вещества сред учениците в гимназиален курс на обучение (9-12 клас) в училищата на територията на град Силистра, НФЦ, 2017, http://www.anketi.info/images/folder/report_silistra_2017.pdf
7. Представително социологическо изследване „Оценка на разпространението на употребата на незаконни психоактивни вещества сред ученици от 9 и 10 клас – Варна 2011“, Тенденции в разпространението на наркотиците и проблеми, свързани с тяхната употреба Варна 2002-2011, http://www.prevencii.com/PDF_NARCO/Varna%202002-2011all.pdf
8. Представяне на международно сравнително проучване сред учениците, НЦН, НФЦ, www.nfp-drugs.bg/bg?itupe=168&info=1717
9. Пресклипинг на тема: „Здравеопазване“, www.phabg.org/news_press/press0202_1849.doc
10. Проучване сред учениците 9-12 клас в гр. Разград 2017 г., НФЦ, http://www.anketi.info/images/folder/doklad_razgrad.pdf
11. Проучване сред учениците 9-12 клас в гр. Русе 2017 г., НФЦ, http://www.anketi.info/images/folder/report_ruse.pdf
12. Социологическо проучване «Ученици и психоактивни вещества»-Варна- 2003, Тенденции в разпространението на наркотиците и проблеми, свързани с тяхната употреба Варна 2002-2011, http://www.prevencii.com/PDF_NARCO/Varna%202002-2011all.pdf

Адрес за кореспонденция:
доц. д-р Цветелина Търпоманова, д.м.
Медицински колеж – Варна, УС ИОЗ
бул. „Цар Освободител“ 84
e-mail: dr_tarpomanova@abv.bg